

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Lydia Ekvall

Förbudet mot köp av sexuell tjänst

- En kritisk analys

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Avgränsningar	2
1.3 Metod	3
1.4 Material och forskningsläge	4
1.5 Disposition	4
2 LAGSTIFTNING I SVERIGE	6
2.1 Första prostitutionsutredningen	6
2.2 Könshandeln	7
2.3 Kvinnofridspropositionen och sexköpslagen	8
2.4 Gällande rätt	10
3 LAGSTIFTNINGEN I PRAKTIKEN	12
3.1 Utredningen om utvärdering av förbudet mot sexuell tjänst	12
3.1.1 Normativa effekter	13
3.2 Socialstyrelsens, Länsstyrelsens och BRÅ:s rapporter	14
3.3 Forskning	15
3.4 Sexarbetarnas situation	17
3.4.1 Utredningen om utvärdering av förbudet mot sexuell tjänst	17
3.4.2 Forskning	17
3.4.3 RFSL och UNAIDS	19
4 ANALYS	21
4.1 Syfte och skyddsobjekt	21
4.2 Verkningar i praktiken	23
4.2.1 Efterfrågans omfattning	23

4.2.2	Prostitutionens omfattning i sin helhet	24
4.2.3	Sexarbetarnas situation	25
4.2.4	Normativt budskap	26
4.3	Slutsats	28
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
	Tryckta källor	30
	Litteratur	31
	Elektroniska källor	31

Summary

Prostitution and the legislation of it is a subject for constant debate. When Sweden in the year of 1999 introduced a criminalization that only targeted the buyer, it was the first country in the world to do so. The criminalization had been preceded by a long debate, where the question of possible effects of the law in practice constantly was present. Evident were the concerns of a possible impaired situation for the sex workers, however it was also deemed necessary to send a normative message and prevent a normalization of prostitution. Thus, the potential risks for sex workers had to be weighed against the necessity of sending a normative message. The purpose of the legislation was established as to be fighting prostitution, with the intent of fighting the vulnerability that was considered to follow for sex workers. This was intended to be done by targeting the demand. Only criminalizing the buyer's actions was perceived as a way to target demand, but also refrain from punishing an already vulnerable group, the sex workers.

Since the law has come into force, there are diverse views of its success. While there seems to be an agreement on the fact that the law has had an effect, it is disputed *what* that effect is and whether or not it is a positive effect. The effect of the legislation was in the year of 2010 evaluated through a public inquiry of the state, in which was concluded that there had been a decrease in both demand and prostitution in the streets, and the legislation was also considered having had a significant normative effect. Thus, the legislation was considered a successful response to prostitution and the problems of it.

However, the perception of the law as successful is not shared by all. Researchers claim that the strategy of targeting the demand has impaired the situation for sex workers, since the decrease in demand has increased the competition of the market. An increased competition has harmed sex workers opportunity of negotiating the terms of the transaction. Researchers

also claim that there is no actual evidence for a decrease in prostitution overall, that the criminalization has made prostitution go underground, and that it has increased the risk of being subjected to violence for sex workers. Consequently, one could ask themselves to who's advantage the criminalization was considered to be when it was coming into force and to who's advantage it is in practice. In the discussions leading up to the legislation coming into force, it was clear that the concerns that was voiced were problems affecting sex workers. Thus, the interest of sending a normative message and fight prostitution has been prioritized before potential negative effects of the law for sex workers. Whether the criminalization have been successful in both sending a normative message and also protect the sex workers, whom explicitly have been described as particularly vulnerable, is therefore unlikely.

Sammanfattning

Prostitutionen och lagstiftningen kring den har varit och är ett ämne för ständig debatt. När Sverige 1999 införde en kriminalisering som endast riktade sig mot köparen var en sådan lösning den första av sitt slag i världen. Kriminaliseringen hade föregåtts av en lång debatt och återkommande var frågan vilken effekt en kriminalisering skulle ha i praktiken. Farhågor för en försämrad situation för de som befann sig i prostitutionen var tydliga, men samtidigt ansågs finnas en nödvändighet i att sända ett normativt budskap, samt ta ställning mot en normalisering av prostitutionen. Således behövde en avvägning göras där potentiella risker för de som hade sex mot ersättning stod mot vikten av att sända ett normativt budskap. Syftet med lagstiftningen konstaterades vara att bekämpa prostitutionen, med avsikt att bekämpa den utsatthet som ansågs följa för de som befann sig i prostitutionen. Detta skulle göras genom att sätta efterfrågan ur spel, och genom att bara kriminalisera köparens handlingar sågs förbudet som ett sätt att både angripa efterfrågan och samtidigt ta hänsyn till en redan utsatt grupp, sexarbetarna.

Sedan förbudet trätt i kraft kan finnas skilda åsikter angående dess framgång i praktiken. Medan det tycks råda viss enighet i att förbudet *de facto* haft effekt, är det disputerat *vilken* denna effekt är och huruvida den är positiv. Genom en statlig offentlig utredning utvärderades år 2010 förbudets verkningar i praktiken, och här fastställdes bland annat att en minskning av efterfrågan skett, att gatuprostitutionen minskat, samt att förbudet haft en betydande normativ effekt. Förbudet mot köp av sexuell tjänst konstaterades således ha varit ett framgångsrikt sätt att bemöta prostitutionen och dess problem.

Uppfattningen att förbudet mot köp av sexuell tjänst varit framgångsrikt delas dock inte av alla. Forskare menar att strategin att angripa efterfrågan har skapat problem för de som har sex mot ersättning, genom ökad

konkurrens. Den ökade konkurrensen har i sin tur försämrat förhandlingsmöjligheterna för de som har sex mot ersättning, vad gäller villkoren för transaktionen. Samtidigt påstås även att det inte finns några faktiska underlag för en minskning av prostitutionen i sin helhet, att kriminaliseringen drivit prostitutionen under jord, samt att förbudet inneburit en ökad våldsutsatthet och stigmatisering för de som har sex mot ersättning. Följaktligen bör man ställa sig frågan tills vems fördel förbudet ansågs vara vid lagstiftningen, och tills vem fördel det är i praktiken. I diskussionerna som föregick ikraftträdandet av lagen är det tydligt att de farhågor man haft är problem som drabbar de som har sex mot ersättning. Således kan konstateras intresset av att sända ett normativt budskap och bekämpa prostitutionen har prioriterats framför potentiella negativa effekter för den enskilde sexarbetaren. Huruvida lagstiftningen har varit framgångsrik i förhållande till avsikten att både sända ett normativt budskap och samtidigt försöka skydda de som uttryckligen beskrivs som särskilt utsatta är därav tveksamt.

Förkortningar

RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
BrB	Brottsbalken
SOU	Statens offentliga utredningar
UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV and AIDS

1 Inledning

Den 1 januari 1999 trädde ett förbud mot köp av sexuell tjänst i kraft i Sverige¹, och hade då föregåtts av diskussioner sedan 1970-talet.² Kriminaliseringen, vilken endast riktade sig mot köparen, var den första av sitt slag i världen.³ Huruvida en kriminaliserande lagstiftning är ett framgångsrikt sätt att hantera prostitutionen på råder det dock delade meningar om. Förespråkare för en kriminaliserande lagstiftning anser att ett ställningstagande mot prostitutionen är nödvändigt för att förhindra normalisering av prostitutionen. Kriminaliseringen kan även anses vara ett verktyg för att bekämpa prostitutionen i sin helhet, samtidigt som hänsyn även tas till den potentiella utsatthet som den som har sex mot ersättning befinner sig i, genom straffbudet endast riktar sig mot den köpande parten.⁴

Förbudet mot köp av sexuell tjänst är dock inte fritt från kritik. Stigmatisering, ökad våldsutsatthet, och isolering från samhällsbärande institutioner är ämnen som ofta ryms inom prostitutionsdiskussionens ramar i förhållande till de som har sex mot ersättning.⁵ Köp av sexuell tjänst är alltså ett omdebatterat ämne, där uppfattningar om kriminaliseringen och dess framgång är många och olika. Således avser denna text i det följande att undersöka förbudet mot köp av sexuell tjänst, och framförallt de olika effekterna som förbudet har haft i praktiken.

¹ SOU 2010:49, s. 13.

² Månsson, s. 23.

³ SOU 2010:49, s. 74-76.

⁴ SOU 2010:49, s. 13.

⁵ RFSL: ”RFSL om sex mot ersättning”, <<https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>>, besökt 2019-11-15.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka förbudet mot köp av sexuell tjänst. Genom att analysera kriminaliseringens syfte, skyddsobjekt och verkningar i praktiken avser uppsatsen diskutera huruvida lagstiftningen varit framgångsrik på dessa punkter. Således ska i uppsatsen även undersökas vem eller vad som ansågs dra fördel av en kriminaliserande lagstiftning vid dess införande, samt vem eller vad som dragit fördel av förbudet i praktiken. Genom att göra en sammantagen bedömning av förbudets bakgrund och effekt i det svenska samhället avses följande frågor besvaras:

1. Kan förbudet mot köp av sexuell tjänst anses ha varit framgångsrikt?
2. Till vems fördel är denna kriminaliserande lagstiftning?

1.2 Avgränsningar

Prostitution är ett omfattande och dynamiskt område med många möjliga synvinklar.⁶ På grund av detta arbetes begränsade omfattning krävs dock att vissa delar av diskussionen lämnas utanför arbetet.

Uppsatsen kommer att behandla sexköpsförbudet som återfinns i 6 kap. 11 § BrB, och således kommer inte köp av sexuell handling av barn (6 kap. 9 § BrB), koppleri (6 kap. 12 § BrB) eller människohandel (4 kap. 12 §) att behandlas. Vidare kommer uppsatsen inte att behandla alternativa lösningar till en kriminaliserande lagstiftning i någon större utsträckning, utan främst förhålla sig till huruvida lagstiftningen varit framgångsrik. Uppsatsen kommer inte heller att gå in på vilka typer av sociala insatser som är

⁶ Månsson, s. 9.

nödvändiga eller framgångsrika i förhållande till prostitutionen, utan fokusera på lagstiftning som verktyg.

I utlänningslagen (2005:716) finns i 8 kap. 3 § 2p en bestämmelse som ger rätten att avvisa en person som inte tjänar pengar på ett ärligt sätt, en bestämmelse som även omfattar de situationer då en person säljer sexuella tjänster. Då migrationsfrågan även den är omfattande och dynamisk kommer detta område inte att inkluderas i arbetet.

Vad gäller de personer som har sex mot ersättning kommer ingen analys av olika grupper som är överrepresenterade i prostitutionen och varför så är fallet att göras. Således kommer uppsatsen i stor utsträckning behandla den heterosexuella prostitutionen, då mycket av det material som använts har denna utgångspunkt.

1.3 Metod och perspektiv

Uppsatsen utgår från ett kritiskt perspektiv, och redogör således inte bara för gällande rätt, utan analyserar även huruvida nuvarande rättsläge är tillfredsställande. I uppsatsen tolkas och analyseras gällande rätt vad gäller köp av sexuell tjänst i stor utsträckning utifrån traditionella juridiska källor, så som förarbeten och lagtext. Även samhällsvetenskapligt material brukas i uppsatsen, med avsikt att skapa förståelse för förbudets verkan i en samhällelig kontext. Detta är uttryck för den rättssociologiska metoden, och kännetecknande för denna är att den anlägger ett externt perspektiv på rätten.⁷ Rättssociologin berör bland annat frågor om rättsreglers konsekvenser och verkan i samhället, vilket i hög grad är uppsatsens syfte att undersöka.⁸

⁷ Korling & Zamboni, s. 208.

⁸ Korling & Zamboni, s. 226.

1.4 Material och forskningsläge

Arbetet har i stor utsträckning utgått från juridiskt material, så som förarbeten och lagtext, men även samhällsvetenskaplig litteratur från forskare på området har använts. Prostitution är ett dynamiskt och komplext område, vilket kan studeras från flertalet olika perspektiv.⁹ Då denna uppsats inte bara haft för avsikt att utreda de juridiska delarna av förbudet mot köp av sexuell tjänst, utan även de sociala effekterna som förbudet haft, har det varit nödvändigt att även granska samhällsvetenskapligt material. Sådant material innefattar bland annat material från Sven-Axel Månsson, professor emeritus i socialt arbete, som främst forskat om kön och sexualitet, med särskild betoning på bland annat prostitution.¹⁰ Även studier från Jay Levy och Pye Jakobsson, vilka studerat effekten av Sveriges förbud mot köp av sexuell tjänst¹¹, har använts för att fördjupa bilden av lagstiftningens verkningar i praktiken, framförallt för de som har sex mot ersättning. Samtidigt stor vikt lagts vid juridiska källor så som den statliga offentliga utredningen från 2010, vilken även den avsett utvärdera förbudets effekt.¹² Genom att granska juridiska källor tillsammans med samhällsvetenskaplig litteratur har avsetts ge en nyanserad bild av förbudets syfte, skyddsobjekt, samt verkan i praktiken, vad gäller både situationen för de som har sex mot ersättning och förbudets effekt på prostitutionen som fenomen.

1.5 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre delar: den svenska lagstiftningens bakgrund, lagstiftningens verkningar i praktiken, samt en diskussion om lagstiftningens syfte, skyddsobjekt och framgång. I uppsatsen redogörs först för bakgrunden till gällande rätt i Sverige, för att sedan redogöra för olika perspektiv och ställningstaganden i förhållande till dess verkningar i

⁹ Månsson, s. 9.

¹⁰ Månsson, s. 9–11.

¹¹ Levy & Jakobsson, s. 15.

¹² Dir. 2008:44, s. 1.

praktiken. I denna del framförs såväl argument för lagstiftningens framgång som kritik mot den. I analysen avses sedan utgångspunkt ta i den bakgrund till gällande rätt som presenterats för att avgöra vilka syften och skyddsobjekt som är mest framträdande i gällande rätt. I det följande diskuteras lagstiftningens effekt i förhållande till dessa syften och skyddsobjekt, för att slutligen avgöra huruvida kriminaliseringen varit framgångsrik och till vems fördel den är.

2 Lagstiftning i Sverige

Prostitutionen har inte alltid sett ut som den gör idag, och inte heller lagstiftningen kring den. I takt med att samhället har förändrats, har såväl prostitutionen som fenomen som samhällets syn på prostitutionen förändrats. Efter diskussioner kring en potentiell kriminalisering sedan 1970-talet¹³, trädde den 1 januari 1999 ett förbud mot köp av sexuella tjänster i kraft i Sverige.¹⁴ I följande kapitel redogörs för processen som ledde till kriminaliseringen av sex mot ersättning som idag utgör gällande rätt i Sverige, med avsikt att ge en överblick över de diskussioner som föregått kriminaliseringen av sexköp i Sverige.

2.1 Första prostitutionsutredningen

Genom beslut från regeringen bemyndigades 1977 dåvarande statsrådet att tillkalla en särskild utredare för att göra en kartläggning av prostitutionen. Utredningen antog namnet prostitutionsutredningen, vilken utmynnade i betänkandet ”Prostitutionen i Sverige, bakgrund och åtgärder”. Utredningen var den första prostitutionsutredningen, vilken skulle undersöka prostitutionens omfattning och orsaker, samt potentiella lösningar för att komma till rätta med prostitutionen.¹⁵ Vid tiden för utredningen fanns ingen kriminalisering mot varken köp eller försäljning av sex, och i betänkandet framhövdes prostitutionen som oförenlig med samhällets idéer om individens frihet och allas jämställdhet.

Som huvudargument för en kriminalisering anfördes i utredningen att köpare i högre utsträckning skulle avhålla sig från transaktionen, då risken för att köparens beteende skulle kunna bli känt för dennes familj och umgängeskrets skulle öka genom möjlighet för polis- och andra

¹³ Månsson, s. 23.

¹⁴ SOU 2010:49, s. 13.

¹⁵ SOU 1981:71, s. 9.

ingripanden. Man menade även att ett förbud på sikt skulle verka för en ändrad inställning hos många män som i övrigt inte begick brott, att inte heller köpa könsförbindelser. Vidare skulle förbudet sända ett tydligt budskap om samhällets syn på köparnas beteende som förkastligt, och det skulle även verka avskräckande på kvinnornas verksamhet.¹⁶

Betänkandet belyste även att kvinnor i prostitutionen ofta befann sig i en social situation som de inte utan hjälp kunde ta sig ur, och konstaterade att ingen av de straffrättsliga påföljder som fanns eller kunde tänkas föreslås skulle hjälpa kvinnan ur prostitutionen. I utredningen problematiserades även det faktum att en kriminalisering av transaktionen skulle kunna innebära en större risk för kvinnornas säkerhet. Då kunderna kunde antas värna mer om sin egen diskretion, skulle verksamheten kunna drivas under jord, där polis och socialarbetare skulle sakna möjligheter att arbeta med och hjälpa kvinnorna. Risker för fysiska övergrepp skulle således öka, och i slutändan konstaterades således att de potentiella nackdelarna för den prostituerade var för stora, i förhållande till fördelarna av att sända ett normativt budskap.¹⁷

2.2 Könshandeln

År 1993 tillkallades socialdepartementet av regeringen för att undersöka samhällets åtgärder mot prostitution återigen, samt för att utreda potentiella förbättringar av samhällets insatser mot prostitution. Utredningen antog namnet 1993 års prostitutionsutredning, och blev således den andra prostitutionsutredningen. Utredningen utmynnade i betänkandet ”Könshandeln”.¹⁸

Sedan första prostitutionsutredningen hade nu nyrekrytering av underåriga till gatuprostitutionen minskat, och gatuprostitutionen hade även minskat i

¹⁶ SOU 1981:71, s. 144.

¹⁷ SOU 1981:71, s. 145–146.

¹⁸ SOU 1995:15, s. 3.

sig. Samtidigt fanns nu en ny problematik med att prostitutionen istället tagit nya former, och till och med ökat, vilket ansågs behöva utredas.¹⁹

Även i Könshandeln diskuterades för- och nackdelar med en kriminalisering av prostitution med liknande resonemang som i den första prostitutionsutredningen. Trots detta kom man i Könshandeln fram till motsatt resultat, och en kriminalisering av både köp och försäljning av sexuella tjänster föreslogs. Kriminaliseringen sågs som ett nödvändigt steg i att markera utredningens inställning i frågan, samt att klart ta ställning mot en normalisering av prostitutionen. Genom kriminalisering skulle könshandeln minskas och motarbetas, vilket ansågs nödvändigt då skadeverkningarna av prostitutionen ansågs allvarliga, både för den enskilda och samhället.²⁰

Brottet skulle rubriceras som könshandel, och termen ”könshandel” antogs för att inkludera båda parter handlande i transaktionen.²¹ Ett straffbud riktat endast mot köparen ansågs kunna efterföljas av en syn på säljarens handlingar som mindre förkastliga och mer socialt accepterade. Normgivande effekter av lagstiftningen skulle då inte verka avskräckande för de prostituerade, och det ansågs därför nödvändigt att kriminalisera båda parterna av transaktionen.²²

2.3 Kvinnofridspropositionen och sexköpslagen

Genom lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster, även kallad sexköpslagen, stadgades att den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse döms – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex

¹⁹ SOU 1995:15, s. 220.

²⁰ SOU 1995:15, s. 224.

²¹ SOU 1995:15, s. 209.

²² SOU 2010:49, s. 71.

månader. Således kriminaliserades endast köparens handlingar vid transaktionen av sexuella förbindelser, och Sverige var det första landet i världen med en sådan lösning.²³ Lagstiftningen tillkom genom kvinnofridspropositionen²⁴, vilken i stor utsträckning byggde på 1993 års prostitutionsutredning, Könshandeln.²⁵ Således diskuterades även i Kvinnofridspropositionen farhågor för att en kriminalisering skulle driva prostitutionen under jord, öka våldsutsattheten och försvåra sociala insatser.²⁶

Regeringen bemötte i propositionen den kritik som Könshandeln mött angående förslaget att kriminalisera både köpare och säljare, och framhävde att inte heller regeringen fann det rimligt att kriminalisera den som, åtminstone i majoriteten av fallen, redan befinner sig i en utsatt situation. Utsattheten i sig sågs som något som borde bekämpas, och detta skulle göras genom att bekämpa prostitutionen i sin helhet. På så vis skulle även samhällets syn på köp av sexuella tjänster som en icke-önskvärd företeelse i samhället markeras.²⁷

Genom att endast kriminalisera köparen togs hänsyn till den prostituerades utsatta situation, men det sågs också som en lösning på prostitutionsproblemet i sig. Genom denna perspektivförskjutning från säljare *och* köpare, till endast köpare, konstaterade man att om ingen efterfrågan finns, skulle inte heller prostitution att finnas. Genom att eliminera efterfrågan skulle således prostitutionen i sin helhet försvinna, och med detta även utsattheten för den prostituerade.²⁸

²³ SOU 2010:49, s. 13.

²⁴ Prop. 1997/98:55, s. 15.

²⁵ SOU 2010:49, s. 75.

²⁶ Prop. 1997/98:55, s. 105–106.

²⁷ Prop. 1997/98:55, s. 104.

²⁸ SOU 2010:49, s. 14.

2.4 Gällande rätt

Numera återfinns bestämmelser om sex mot ersättning i BrB. I 6kap. 11 § BrB stadgas:

”Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.”

Ordalydelsen ser alltså i stort sett densamma ut som den gjorde i den så kallade sexköpslagen. Genom lag (2011:517) om ändring i brottsbalken höjdes straffet från fängelse i högst sex månader, till fängelse i högst ett år. Genom denna lag tillkom även det andra stycket, vilket stadgar att det som sägs i första stycket även gäller om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.²⁹

Bestämmelsen i 6 kap. 11 § BrB är subsidiär till föregående paragrafer i 6 kap. BrB, vilket bland annat innefattar att bestämmelsen inte omfattar de situationer då sexuell tjänst har köpts av barn under arton år, vilket stadgas i 6 kap. 9 §. Straffbudet är även könsneutralt, och omfattar således alla typer av konstellationer för transaktionen vad gäller kön. Sexuell förbindelse avser både samlag och annat sexuellt umgänge³⁰, vilket även avsågs i sexköpslagen från 1999. Nakenposering har dock ansetts falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde.³¹

I samband med att brottet flyttades till brottsbalken och ersatte den så kallade sexköpslagen, ändrades även brottsbenämningen från ”köp av

²⁹ Lag (2011:517) om ändring i brottsbalken.

³⁰ Prop. 2004/05:45, s. 150.

³¹ Prop. 1997/98:55, s. 136–137.

sexuella tjänster” till ”köp av sexuell tjänst”. Ändringen till singular gjordes för att tydliggöra att även köp vid ett enskilt tillfälle är straffbart.³²

³² Prop. 2004/05:45, s. 150.

3 Lagstiftningen i praktiken

Då processen för förbudet mot köp av sexuella tjänsters tillkomst presenterats ovan, kommer i följande del presenteras hur lagstiftningen fungerat i praktiken.

3.1 Utredningen om utvärdering av förbudet mot sexuell tjänst

År 2008 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utvärdera tillämpningen av förbudet mot sexuell tjänst och förbudets effekter.³³ Utredningen antog namnet ”Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst” och utmynnade i betänkandet ”Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008” (SOU 2010:49).³⁴ Utredningen presenterade förbudet mot köp av sexuell tjänst som att ha haft avsedd effekt, samt att det varit och är ett viktigt verktyg för att förebygga och bekämpa prostitutionen.³⁵

Vad gäller gatuprostitutionen meddelade utredningen att den halverats i Sverige sedan förbudet mot köp av sexuell tjänst införts. Utredningen presenterade denna minskning som en direkt följd av kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst. Som stöd presenterades en jämförelse mellan de tre huvudstäderna i Danmark, Norge och Sverige, där man konstaterat att gatuprostitution förekom i ungefär lika stor utsträckning i de tre städerna innan förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes i Sverige. Sedan dess hade en kraftig ökning av antalet kvinnor i gatuprostitutionen uppmätts i både Danmark och Norge, och år 2008 uppskattades antalet personer i gatuprostitution vara tre gånger högre i både Danmark och Norge, jämfört med Sverige. På grund av de likheter mellan dessa tre länder, både ekonomiskt och socialt, antogs i utredningen denna uppmätta skillnad vara

³³ Dir. 2008:44, s. 1.

³⁴ SOU 2010:49, s. 4.

³⁵ SOU 2010:49, s. 25.

en direkt följd av kriminaliseringen. Detta styrktes även av den kraftiga minskning av gatuprostitution som skett i Norge efter ett generellt förbud på köp av sexuell tjänst infördes där 2009.³⁶

Vad gäller andra former av prostitution än gatuprostitutionen fanns enligt utredningen ingenting som tydde på att prostitutionen hade ökat sedan förbudet införts. Inte heller fanns några uppgifter som pekade på att de som varit verksamma inom gatuprostitutionen förflyttats till inomhusprostitution. Utredningen hänvisade även till personer som arbetade med prostitution i fältet, vilka även de hävdade att det inte skett någon ökning av prostitution sedan kriminaliseringen.³⁷ Polis och socialarbetare hade även de uppgett en ökad försiktighet bland köpare av sexuella tjänster, samt att efterfrågan minskat som en följd av förbudet, åtminstone vad gäller gatuprostitutionen. Rädslan och risken för att köparens beteende skulle avslöjas, särskilt för dennes familj och bekanta, var enligt polisen den huvudsakliga anledningen till denna ökade försiktighet hos köparna.³⁸

3.1.1 Normativa effekter

Den normativa effekten av förbudet presenteras även den som lyckad. I en undersökning innan kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster uppgav 67 procent att sexköp borde betraktas som kriminellt. Tre år senare, efter införandet av förbudet, 1999, hade siffran ökat till 76 procent. Sedan dess har ytterligare undersökningar genomförts, 2002, 2008³⁹ och 2014⁴⁰, vilka haft ungefär samma resultat som undersökningen 1999. Allmänhetens attityd till förbudet hade alltså förändrats efter införandet av förbudet på ett sätt som inte haft någon motsvarighet i varken Danmark eller Norge, och enligt utredningen skulle detta tolkas som att lagstiftningen haft en betydande normativ effekt.⁴¹

³⁶ SOU 2010:49, s. 226–227.

³⁷ SOU 2010:49, s. 20.

³⁸ SOU 2010:49, s. 227.

³⁹ SOU, 2010:49, s. 227–228.

⁴⁰ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 9.

⁴¹ SOU 2010:49, s. 227–228.

3.2 Socialstyrelsens, Länsstyrelsens och BRÅ:s rapporter

I Socialstyrelsens första rapport efter att förbudet mot köp av sexuella tjänster trätt i kraft framkom att gatuprostitutionen faktiskt minskade under en period direkt efter ikraftträdandet, för att sedan återkomma i minskad omfattning. Enligt rapporten tycktes transaktionen nu ske i nya former, och huruvida detta grundade sig i den nya lagstiftningen eller den teknologiska utvecklingen var svårt att avgöra.⁴² Även i BRÅ:s rapport från år 2000 fann man att gatuprostitutionen faktiskt minskat. Möjligheter för att inomhusprostitutionen hade ökat på vissa områden i samhället ansågs dock inte omöjliga att utesluta. I takt med teknikens utveckling uppkom nya möjligheter och plattformar för köp av sexuella tjänster, och möjligheter för köpare och säljare att mötas över internet ökade.⁴³

I Socialstyrelsens rapport från 2007 fann man det svårt att kartlägga hur stort antal som var prostituerade i Sverige, och således kunde det inte avgöras huruvida prostitutionen ökat eller minskat.⁴⁴ Även i denna rapport belystes dock internet som signifikant för mötet mellan transaktionens parter.⁴⁵ Socialstyrelsens rapport redogjorde även för en kartläggning av annonser för sexuella tjänster som år 2006 genomfördes på uppdrag av Socialstyrelsen, där resultatet uppgick till 304 annonser.⁴⁶

Även Länsstyrelsen upprättade år 2015 en rapport på området, vilken även den konstaterade en minskning av gatuprostitutionens omfattning. Precis som Socialstyrelsens och BRÅ:s rapporter belystes den digitala och tekniska utvecklingen, och sågs som möjlig faktor till gatuprostitutionens minskning.⁴⁷ Sedan Socialstyrelsens rapport 2007 hade nu en ökning av

⁴² SoS-rapport 2000:5, s. 31–33.

⁴³ BRÅ-rapport 2000:4, s. 19.

⁴⁴ SoS-rapport 2007, s. 63.

⁴⁵ SoS-rapport 2007, s. 7.

⁴⁶ SoS-rapport 2007, s. 52.

⁴⁷ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 9–10.

annonser som erbjuder sexuella tjänster bevitnats.⁴⁸ Mellan januari och maj 2014 identifierades nästan 7000 annonser på tio olika webbsidor.⁴⁹ Rapporten framhävde dock att detta inte nödvändigtvis innebar en ökning av prostitutionen i allmänhet, och att utvecklingen skulle ses i ljuset av den ökade tillgänglighet som följt med den digitala utvecklingen. Ökningen av annonser kunde således ha flera orsaker, så som nya marknadsföringsmöjligheter och en förflyttning av förmedlingen av sexuella tjänster till internet. Det kunde således vara en effekt av att personer som tidigare varit verksamma i gatuprostitutionen istället erbjöd sexuella tjänster mot ersättning på internet. Flera annonser kunde även konstateras tillhöra samma person, vilket bland annat kunnat upptäckas genom att samma telefonnummer återfunnits i flera annonser.⁵⁰

Som slutsats gjorde Länsstyrelsen en samlad bedömning att förbudet av köp av sexuella tjänster haft en normativ effekt på efterfrågan, och därmed även påverkat prostitutionens omfattning i sig. Länsstyrelsen uppmanade dock till fler vetenskapligt underbyggda studier för att klargöra och fastställa denna effekt.⁵¹

3.3 Forskning

Betänkandet SOU 2010:49 presenterade lagstiftningen i sin helhet som lyckad. Flera länder har även följt Sveriges exempel, så som Sydkorea 2003, Sydafrika 2007 och Norge 2009.⁵² Utredningen har dock mötts av del kritik från forskarsamhället, då den i stor utsträckning var baserad på sekundära källor, så som observationer från poliser och socialarbetare som arbetat med prostitutionen. Inga egna undersökningar har i utredningen gjorts. Även källkritik och metodiska övervägande saknades i utredningen, vilket även det varit föremål för kritik från forskarsamhället.⁵³

⁴⁸ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 45.

⁴⁹ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 41.

⁵⁰ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 45–47.

⁵¹ Länsstyrelsens rapport 2015:10, s. 9–10.

⁵² Månsson, s. 283.

⁵³ Månsson, s. 286–288.

Genom en kriminalisering av köp av sexuell tjänst ansåg man att efterfrågan skulle minska, och således skulle även prostitutionen i sin helhet försvinna.⁵⁴ Huruvida efterfrågan faktiskt minskat efter kriminaliseringen finns det i dagsläget få vetenskapliga undersökningar om, men en jämförande studie från år 2012 undersökte mäns köp av sexuella tjänster ”de senaste månaderna” i Norge, Danmark och Sverige. Studien konstaterade att efterfrågan vad gäller köp av sexuella tjänster faktiskt påverkas av en kriminalisering.⁵⁵ Köp av sexuella tjänster var vanligare i de länder där det är lagligt, så som Danmark, än vad det var i länder med en kriminalisering, så som Sverige. Efterfrågan tycktes även minska med tiden, då studien fann att köp av sexuella tjänster i Norge skedde i lägre utsträckning än i Danmark, men i högre utsträckning än i Sverige. Detta ansågs bero på faktumet att Norges förbud mot köp av sexuella tjänster trädde i kraft 2009, det vill säga tio år senare än i Sverige. I studien tolkades resultatet som en följd av en ökad rädsla av att åka fast, och inte en förändring av attityder och värderingar hos köparna.⁵⁶

Även forskaren Jay Levy och aktivisten för sexarbetare Pye Jakobsson⁵⁷, har undersökt köp av sexuella tjänster i Sverige. Forskningens resultat fastställde att det inte fanns några bevis för en *faktisk* minskning av prostitution i Sverige. Vad som i SOU 2010:49 uppvisats angående gatuprostitutionen gav enligt dessa forskare inga bevis för en generell minskning av prostitutionen, och underlag för stabilisering eller minskning av den prostitution som sker inomhus eller på internet saknades i SOU 2010:49.⁵⁸

⁵⁴ SOU 2010:49, s. 14.

⁵⁵ Jakobsson & Kotsadam, s. 14–16.

⁵⁶ Jakobsson & Kotsadam, s. 16–18.

⁵⁷ Levy & Jakobsson, s. 15.

⁵⁸ Levy & Jakobsson, s. 5.

3.4 Sexarbetarnas situation

I följande kapitel avses effekten av förbudet mot köp av sexuell tjänst för de som har sex mot ersättning att undersökas.

3.4.1 Utredningen om utvärdering av förbudet mot sexuell tjänst

I tidigare prostitutionsutredningar, samt vid införandet av förbudet mot köp av sexuell tjänst presenterades farhågor för negativa effekter. Sådana potentiella negativa effekter har innefattat bland annat en risk för att driva verksamheten under jord, vilket skulle försvåra sociala insatser, öka risken för fysiska övergrepp, samt i största allmänhet försämra livsvillkoren för redan utsatta personer. I den statliga offentliga utredningen från 2010 (SOU 2010:49) presenterades att sådana farhågor inte besannats, enligt myndighetspersoner och personer med erfarenhet av prostitution.⁵⁹

Enligt utredningen hade inte heller de farhågor att sociala insatser skulle bli mer svårtillgängliga för personer i prostitutionen besannats. Vissa undersökningar hade visat att situationen skulle ha blivit svårare för de som befinner sig i gatuprostitution. Dessa uppgifter presenterades dock i utredningen som vaga. Både poliser och kvinnor som lämnat prostitutionen hade istället uppgett att det var en myt att situationen för personer i prostitutionen skulle ha blivit värre och mer våldsam, samtidigt som de dock även bekräftat våldet som ständigt närvarande i prostitutionen.⁶⁰

3.4.2 Forskning

Som visat ovan i kapitel 3.3 finns stöd för en korrelation mellan en kriminalisering och efterfrågan. Vissa forskare menar dock att en minskning av efterfrågan för sexuella tjänster kan komma med viss problematik. Vid en minskning av antal köpare ökar konkurrensen, vilket drabbar de som helt försörjer sig på prostitutionen hårdast. Den ökade konkurrensen leder till en

⁵⁹ SOU 2010:49, s. 227.

⁶⁰ SOU 2010:49, s. 228.

förhöjd risk att utsättas för övergrepp och våld, då köparen får en fördel vad gäller förhandling av villkoren för transaktionen. Dessa försämrade förhandlingsmöjligheter tvingar således den prostituerade att acceptera uppgörelser som de möjligen inte gjort när efterfrågan varit större, så som möten på undanskymda platser, anonyma kunder och oskyddat sex.⁶¹

Enligt Levy och Jakobsson har prostitutionen i Sverige också de facto flyttat under jord⁶², till skillnad från slutsatsen i SOU 2010:49⁶³. Förflyttningen grundar sig både i införandet av ett förbud mot köp av sexuella tjänster och den digitala utvecklingen.⁶⁴ Denna förflyttning har minskat möjligheter för sociala insatser, och Levy och Jakobsson menar även att de som faktiskt har kontaktat sociala myndigheter bemötts på ett problematiskt sätt. Levy och Jakobsson hävdar att syftet med kriminaliseringen, att bekämpa prostitutionen, enligt svenska sociala myndigheter är oförenligt med skadereducerande åtgärder. Oförenligheten ligger i en oro för att sådana åtgärder uppmuntrar till att stanna kvar i prostitutionen. Prostituerade som intervjuats av Levy och Jakobsson, och som sökt sig till sociala myndigheter för stöd har också uppgett ett tvång att passa in i ”offerrollen”, det vill säga uppfattningen att alla som är prostituerade är ett offer. Kontakter med myndigheter för stöd har även fått oönskade konsekvenser för prostituerade, så som förlorad vårdnad av barn, och många uppger en upplevelse av att lagen varken är i den prostituerades intresse eller för att skydda denne.⁶⁵

Vissa forskare vill även belysa att kriminaliseringen skapat en isolering från vissa vardagliga samhällsfunktioner. Då prostitutionen i dagsläget inte är att likställa med andra sysselsättningar, har personer i prostitutionen inte tillgång till a-kassa och pensionssystem. Inte heller är arbetsrättsliga bestämmelser så som trygghet på arbetsplatsen, semester och vilodagar tillämpliga på prostitutionen, oavsett om prostitutionen är den enda

⁶¹ Månsson, s. 295.

⁶² Levy & Jakobsson, s. 6.

⁶³ SOU 2010:49, s. 227.

⁶⁴ Levy & Jakobsson, s. 6.

⁶⁵ Levy & Jakobsson, s. 8–12.

inkomsten.⁶⁶ Samtidigt vill andra forskare hävda att även i många av de länder där prostitutionen *de facto* inte är kriminaliserat, till och med legaliserat, finns ett tydligt arbete mot prostitutionen. Restriktioner och begränsningar är tydliga på området, vilket påvisar att inte ens där det är lagligt ses det som vilken del som helst i landets service- och tjänstesektor.⁶⁷

3.4.3 RFSL och UNAIDS

I oktober 2019 meddelade RFSL att de i framtiden kommer att arbeta för ett avkriminaliserande av sex mot ersättning. RFSL anser att lagstiftningen angående sexköp, specifikt 6 kap. 11 §, är problematisk och behöver ses över.

Till grund för sitt ställningstagande anför RFSL att lagstiftningen i praktiken stigmatiserar och bidrar till ökad utsatthet för redan utsatta grupper. En kriminalisering av köparens handling anses även skapa en ökad prioritet för köparen att säkerställa sin egen säkerhet, på bekostnad säkerheten för den som har sex mot ersättning. RFSL menar även att ett förbud mot transaktionen, eller delar av den, skapar försämrade levnadsvillkor och en sämre relation med samhällsbärande institutioner för de som har sex mot ersättning. Att kriminaliseringen skapar en sämre relation med samhällsbärande institutioner hänvisar RFSL till studien av Levy & Jakobsson⁶⁸ (se kapitel 3.4.2), vilken visat att kriminaliseringen inneburit ökad svårighet med att ta kontakt med sociala myndigheter.⁶⁹

Även FN:s samordnade organ mot hiv/aids, UNAIDS, anser att avkriminalisering av sex mot ersättning är önskvärt, och att personer som försörjer sig genom att ha sex mot ersättning ska ha samma rättigheter som i andra arbeten. Som stöd för detta hänvisar UNAIDS till Nya Zeeland, som år 2003 avkriminaliserade sexarbete och aktiviteter som kan relateras därtill,

⁶⁶ Dodillet, s. 551.

⁶⁷ Månsson, s. 317.

⁶⁸ RFSL: ”RFSL om sex mot ersättning”, <<https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>>, besökt 2019-11-15

⁶⁹ Levy & Jakobsson, s. 8–12.

där regeringen efter avkriminaliseringen tillsatte en självständig kommitté för att undersöka hur detta påverkat de som har sex mot ersättning. Undersökningen fann att många som har sex mot ersättning hade upplevt en ökad möjlighet att inte ta emot svårhanterliga klienter, samt en ökad möjlighet att söka hjälp från polis i om de skulle bli utsatta för våld eller andra brott.⁷⁰

⁷⁰ UNAIDS/09.09E/JC1696E, s. 6.

4 Analys

Uppsatsen har haft för avsikt att kritiskt analysera förbudet mot köp av sexuell tjänst. Genom att undersöka lagens syfte, skyddsobjekt och effekt i praktiken ska i denna del göras ett försök till att avgöra huruvida kriminaliseringen har varit och är ett framgångsrikt sätt att bemöta prostitutionen på.

4.1 Syfte och skyddsobjekt

För att undersöka huruvida förbudet mot köp av sexuell tjänst varit framgångsrikt eller inte, måste först diskuteras potentiella syften och skyddsobjekt med lagstiftningen. Framträdande i både prostitutionsutredningarna, såväl som Kvinnofridspropositionen, är att prostitutionen ses som ett samhällsproblem, vilket bör bekämpas. Samtidigt är även diskussioner om utsatthet för de som har sex mot ersättning omfattande. Således finns två potentiella skyddsintressen, samhället och den enskilde sexarbetaren, som detta kapitel kommer att utgå ifrån vid undersökningen av vilka intressen som sätts i förgrunden.

I både den första och andra prostitutionsutredningen finns en tydlig strävan efter att bekämpa prostitutionen i sin helhet, och det framhävs att ett förbud skulle inverka avskräckande på de som köper sex. Kriminaliseringen sågs också som ett redskap för att från samhällets sida sända ett tydligt budskap om att köparens beteende sågs som förkastligt, och det ansågs nödvändigt att markera en tydlig inställning i frågan för att förhindra en normalisering av prostitutionen. Båda utredningar bygger också i stor utsträckning på inställningen att den som har sex mot ersättning är ett offer, och att de ofta befinner sig i en utsatt situation. I första utredningen lades dock i slutändan större fokus på risken för potentiella nackdelar för den prostituerade, och inget förslag för kriminalisering gjordes. I denna utredning kan alltså utläsas en avvägning där risker för den enskilde sexarbetaren prioriteras före att

sända ett tydligt normativt budskap och bekämpa prostitutionen i sin helhet. Den andra prostitutionsutredningen däremot, Könshandeln, fick motsatt resultat. I Könshandeln läggs ett större ansvar på den som har sex mot ersättning, och både i valet att kalla transaktionen för ”Könshandel” för att markera båda parter delaktighet, och i det slutgiltiga förslaget att kriminalisera båda parter handlingar kan utläsas att utredningen även såg på den prostituerades beteende som något som samhället behövde ta avstånd ifrån. Trots de potentiella negativa effekter för den enskilde, landade man i en slutsats där den normativa funktionen av en kriminalisering fick stå i förgrunden på de områden där en enskildes intressen stod i konflikt med samhällets intresse att bekämpa fenomenet.

I Kvinnofridspropositionen tas avstånd från Könshandelns slutsats att båda parter delaktighet i transaktionen ska vara straffbara. Önskat resultat med lagstiftningen var att eliminera den utsatthet som konstaterades följa för den som har sex mot ersättning, och detta skulle ske genom att bekämpa prostitutionen i sin helhet. Bekämpningen av prostitutionen i sin helhet skulle i sin tur ske genom att sätta efterfrågan ur spel.

Samtidigt som man genom förbudet avsåg bekämpa prostitutionen i sin helhet, lades stor vikt vid att försöka skydda de som har sex mot ersättning. Här finns vissa otydligheter vad gäller skyddsobjektet. Farhågor för problem med en kriminaliserande lagstiftning är, likt i de två utredningarna, eventuella problem som *endast* drabbar den som har sex mot ersättning. Samtidigt är det dennes utsatthet som avses bekämpas genom lagstiftningen. Att en kriminaliserande lagstiftning skulle sända ett tydligt normativt budskap presenteras i propositionen mer som en lycklig bieffekt än ett huvudsakligt syfte, och således presenteras även samhället som det sekundära skyddsobjektet. En tydlig avvägning mellan samhällets intresse och den enskilde saknas således i propositionen. Att eliminera den prostituerades utsatthet genom en lagstiftning som potentiellt kan leda till problematik för dessa kan tyckas låta oförenligt. Således bör konstateras att det huvudsakliga syftet med lagstiftningen varit att bekämpa prostitutionen i

sin helhet, samt sända ett normativt budskap mot köp av sexuella tjänster. Grunden för denna slutsats är att de potentiella nackdelar och farhågor som diskuterats i propositionen är sådana som drabbar den som har sex mot ersättning, medan fördelar med ett förbud skulle kunna gagna både samhället och de som har sex mot ersättning. Således sätts samhällets intresse sätts i förgrunden.

4.2 Verknningar i praktiken

I det följande kommer diskuteras huruvida lagstiftningen har varit framgångsrik i förhållande till sitt syfte och skyddsobjekt, huruvida det varit en framgångsrik strategi att bekämpa efterfrågan, samt huruvida de farhågor man hade har besannats.

4.2.1 Efterfrågans omfattning

Enligt ovan presenterade synvinklar tycks det åtminstone råda enighet i att lagen haft effekt på efterfrågan. Den utvärderande statliga utredningen från 2010 rapporterar om en minskad efterfrågan, och det gör även studien av Jakobsson och Kotsadam. Studiens jämförelse mellan Sverige, Danmark och Norge kan ses som tydligt bevis för att kriminaliseringen har haft effekt på efterfrågan i Sverige, särskilt om man ser till förändringen i Norge efter deras kriminalisering av sexköp. Även Levy och Jakobssons studie tycks styrka att en minskning av efterfrågan *de facto* har skett. Huruvida detta beror på en normativ effekt som förändrat synen på sexköpet hos de som köper sex är dock tveksamt. Såväl SOU 2010:49 som Kotsadam och Jakobsson menar att minskningen av efterfrågan beror på en ökad rädsla för att närstående ska få kännedom om deras beteende, samt en rädsla för rättsliga konsekvenser.

Det tycks således rimligt att konstatera att efterfrågan av sexuella tjänster har minskat i Sverige. Då lagen har haft i syfte att angripa just efterfrågan som ett led i att bekämpa prostitutionen i sin helhet tycks den således ha varit framgångsrik på just denna punkt.

4.2.2 Prostitutionens omfattning i sin helhet

Huruvida prostitutionens omfattning i sin helhet har minskat till följd av kriminaliseringen råder det delade meningar om. Såväl SOU 2010:49 som forskare rapporterar om en minskning av gatuprostitutionen efter lagens ikraftträdande, men orsaken till detta är disputerad. Att gatuprostitutionen minskat ses enligt SOU 2010:49 som en direkt följd av kriminaliseringen, och värderas som en positiv följd av förbudet. Även här jämför man Sverige med andra skandinaviska länder, och pekar på att liknande förändringar inte går att finna i de länder där en kriminaliserande lagstiftning inte införts. BRÅ, Länsstyrelsen och Socialstyrelsen belyser dock möjligheten för att den digitala utvecklingen har haft en viktig del i minskningen av gatuprostitutionen. Med hänsyn till de jämförelser som gjorts med Norge och Danmark kan man kanske trots detta konstatera att kriminaliseringen har haft en faktisk effekt på gatuprostitutionen, som inte bara grundar sig i den tekniska utvecklingen. Att denna minskning är en *direkt följd* av kriminaliseringen, som SOU 2010:49 hävdar, är dock kanske en något för långtgående slutsats. Att hävda att minskningen är en direkt följd av kriminaliseringen ger sken av att förbudet ensamt står för denna effekt, trots att den digitala utvecklingen förmodligen i stor utsträckning har öppnat för möjligheten att flytta prostitutionen från gatan vid kriminaliseringen.

Gatuprostitutionens minskning innebär dock inte nödvändigtvis att prostitutionens omfattning minskat i sin helhet, utan möjligheten för att de som tidigare befunnit sig i gatuprostitution flyttat sig till inomhusprostitution eller internet kan inte uteslutas. SOU 2010:49 hävdar dock att det inte finns någonting som tyder på en sådan förflyttning, eller att prostitutionen har gått under jord. De slutsatser som SOU 2010:49 drar i förhållande till gatuprostitutionens minskning bör således anses vara alldeles för långtgående i förhållande till det underlag man haft. Detta eftersom slutsatser dras till fördel för förbudet i brist på motstående argument. Faktum är att det finns underlag för en ökning av prostitution på internet. I Länsstyrelsens rapport kan ses en omfattande ökning av prostitutionen på internet. Ökningen i sig kan även möjligtvis ses som stöd

för en förflyttning av gatuprostitutionen till andra plattformar då det tycks rimligt att det finns en korrelation med en minskning av gatuprostitutionen och en ökning av prostitution på internet.

Huruvida omfattningen i sin helhet har ökat eller minskat tycks alltså vara något oklart. Det finns inga tydliga siffror på hur många som faktiskt befinner sig i prostitutionen, vilket troligtvis har sin grund i att transaktionerna i stor utsträckning sker på nätet. Att transaktionen har förflyttat sig till ”det dolda” har varit en farhåga såväl i prostitutionsutredningarna som i Kvinnofridspropositionen, och trots att det i SOU 2010:49 hävdas att ingenting tyder på en sådan utveckling, finns det underlag som faktiskt pekar på en sådan förflyttning. I detta avseende bör således konstateras att de farhågor man har haft med lagstiftningen i viss utsträckning besannats, även om detta även kan härledas till den digitala utvecklingen.

4.2.3 Sexarbetarnas situation

Vad gäller den minskning av efterfrågan som bevitnats sedan förbudets ikraftträdande finns det argument för att detta inte är en positiv effekt, även om det enligt förarbeten setts som en strategi för att bekämpa prostitutionen. Levy och Jakobsson argumenterar för att minskningen av efterfrågan som följd har ökat konkurrensen. Ökad konkurrens skulle kunna hävdas vara en naturlig följd av minskad efterfrågan, men någon sådan effekt diskuteras inte i någon av prostitutionsutredningarna eller i Kvinnofridspropositionen. Minskad efterfrågan har istället setts som ett led i angripandet av prostitutionen i sin helhet. Kanske hade detta varit en möjlig strategi för att bekämpa prostitutionen i sin helhet om man eliminerat efterfrågan *helt och hållet*. Sådan eliminering kan dock anses svår, om inte omöjlig, så länge det fortfarande finns någon form av utbud. Följden av endast en minskning av efterfrågan, och inte total eliminering, blir således ökad konkurrens. Den ökade konkurrensen har sedan i sin tur tydligt påverkat de som befinner sig i prostitutionen negativt, då de som har sex mot ersättning fått sämre förhandlingsmöjligheter och i större utsträckning får gå med på

transaktioner som de möjligen inte gjort innan. Även om ökad konkurrens inte diskuteras i förarbetena, har man genomgående haft för avsikt att skydda de som har sex mot ersättning. Således måste denna effekt ses som någon form av misslyckande, då strategin att bekämpa efterfrågan och samtidigt skydda de prostituerade i praktiken verkar oförenliga.

Levy och Jakobsson hävdar även att kriminaliseringen har drivit prostitutionen under jord. Förflyttningen hävdas öka våldsutsattheten, öka rädslan för polis och myndigheter, samt minska möjligheter till sociala kontakter för de som har sex mot ersättning. Även synen från svenska sociala myndigheter på sociala insatser som en uppmuntran att stanna kvar i prostitutionen hävdas minska möjligheten för sexarbetare att söka stöd. Då Levy och Jakobsson studie faktiskt intervjuat personer som har sex mot ersättning tycks det rimligt finnas stöd för en sådan effekt av lagstiftningen, till skillnad från vad som hävdas i SOU 2010:49. Stöd för sådan effekt kan även finnas i den utredning som gjordes i Nya Zeeland efter avkriminaliseringen av sex mot ersättning, där resultatet visat på att prostituerade känt en ökad möjlighet att kontakta polis vid utsatthet för våld. Huruvida förflyttningen till det dolda är reversibel, genom till exempel en avkriminalisering eller ökade sociala insatser, är dock något svårbedömt. Då den digitala utvecklingen blivit allt mer signifikant för parterna i transaktionen att mötas, tycks det osannolikt att prostitutionen skulle förflytta sig från denna plattform. Vad gäller de sociala insatserna bör dock konstateras att en förbättring för de som faktiskt söker stöd skulle kunna vara möjlig om avstånd togs från synen på sociala insatser som oförenliga med bekämpandet av prostitution och en uppmuntran att stanna kvar i prostitutionen.

4.2.4 Normativt budskap

Sedan förbudet mot köp av sexuell tjänst trätt i kraft har samhällets medhåll om att sexköp bör vara kriminaliserat ökat. I SOU 2010:49 tolkas detta som att förbudet haft betydande normativ effekt. Genom lagstiftningen har även

ett tydligt ställningstagande tagits mot prostitutionen, och i synnerhet köparens beteende, för att förhindra en normalisering av prostitutionen.

Även RFSL tycks instämma i att förbudet haft en normativ effekt, även om denna inte värderas som positiv. Enligt RFSL har kriminaliseringen stigmatiserat en redan utsatt grupp ytterligare, vilket i sin tur förhindrar personer som befinner sig i prostitutionen att ta hjälp utifrån, samt isolerar dem från samhällsbärande institutioner. Huruvida detta är en direkt effekt av kriminalisering eller en syn på prostitutionen som funnits långt innan är dock svårt att avgöra. Det finns underlag för att prostitutionen inte ses som vilken del som helst i service- och tjänstesektorn ens i de länder som inte har en kriminalisering, även om det med en sådan lösning ger sexarbetare tillgång till bland annat a-kassa och pension.

En viktig fråga vid diskussion av den normativa effekten av förbudet är dock huruvida det faktiskt är möjligt att stigmatisera endast ena parten av samma transaktion. RFSL argumenterar för att den kriminalisering som endast avser straffa köpare, även stigmatiserar de som har sex mot ersättning. Med denna utgångspunkt vore det möjligen rimligt att anta att en stigmatisering för ena parten, alltid kommer att leda till en stigmatisering för den andre. Således vore det enda sättet att minska stigmatiseringen för de som har sex mot ersättning genom att minska stigmatiseringen för de som köper sex, och att detta endast kan ske genom en avkriminalisering. Frågan blir här då vilka normativa effekter i övrigt en avkriminalisering skulle kunna tänkas få. En sådan lagstiftning skulle konstatera att samtycke är något som kan erhållas mot ersättning, vilket följaktligen skulle skapa en hel del gränsdragningsproblematik vad gäller övrig sexuallagstiftning. En sådan lösning skulle inte bara öka möjligheten att sälja sin egen kropp, utan även återge rätten att köpa någon annans. Här hamnar diskussionen således återigen i vem eller vad som ska ses som det primära skyddsobjektet – den enskilde sexarbetaren, eller det normativa budskapet och samhället?

4.3 Slutsats

Slutligen, kan förbudet mot köp av sexuell tjänst anses ha varit framgångsrikt? Både ja och nej. Som konsekvens av förbudet har efterfrågan minskats, vilket varit huvudstrategin i målet att bekämpa prostitutionen. Genom en kriminalisering har även ställning tagits mot prostitutionen, vilket varit ett verktyg för att förhindra en normalisering av prostitutionen. Även detta kan ses som en framgång i förhållande till lagens syfte. Samtidigt finns väldigt lite stöd för att prostitutionens omfattning i sin helhet minskat genom kriminaliseringen, vilket varit en del av syftet med lagstiftningen. Huruvida detta beror på en misslyckad lagstiftning eller den digitala utvecklingen är dock svårbedömt.

Lagstiftningen har även haft för avsikt att skydda de som har sex mot ersättning. I praktiken har dock förbudet i stor utsträckning bevisligen haft en negativ effekt på de som befinner sig i prostitutionen och uttryckligen inte ska straffas enligt lag. Således måste konstateras att många av de farhågor som diskuterats inför lagens ikraftträdande har besannats. Att förbudet till viss del haft för avsikt att bekämpa utsattheten för de som har sex mot ersättning gör att nuvarande lagstiftning följaktligen kan ses som kontraproduktivt i förhållande till det syftet. Således måste slutsatsen dras att förbudet i första hand *inte* är till sexarbetarnas fördel.

Förbudet har dock haft ännu ett syfte, som tidigare konstaterats vara det huvudsakliga syftet; samhället, och att sända ett normativt budskap. Om det huvudsakliga syftet varit att tydligt ta ställning mot prostitutionen och skydda samhället från en normalisering är troligtvis en kriminaliserande lagstiftning en, åtminstone någorlunda, framgångsrik lösning. Förbudet är således istället till fördel för idén om ett prostitutionsfritt samhälle där samtycke inte kan köpas för pengar. Huruvida en kriminalisering av köp av sexuell tjänst är ett framgångsrikt sätt att bemöta prostitutionen på, beror således i allra högsta grad på vem eller vad som bör ses som det primära

skyddsobjektet; samhället och normativa budskapet, eller den som har sex mot ersättning?

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1981:71 Prostitution i Sverige. Bakgrund och åtgärder

SOU 1995:15 Könshandeln

SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst, En utvärdering 1999–2008

Propositioner och regeringsskrivelser

Kommittédirektiv 2008:44 Utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst

Proposition 1997/98:55 Kvinnofrid

Proposition 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning

Andra tryckta källor

BRÅ-rapport 2000:4, *Förbud mot köp av sexuella tjänster, Tillämpningen av lagen under första året*, Tierp, Stockholm, 2000

Länsstyrelsens rapport 2015:10, *Prostitution i Sverige*, Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm, 2015

SoS-rapport 2000:5, *Kännedom om prostitution 1998–1999*, Socialstyrelsen, Stockholm, 2000

SoS-rapport 2007, *Prostitution in Sweden 2007*, Socialstyrelsen, Stockholm 2007

UNAIDS/09.09E/JC1696E, *Guidance note on HIV and sex work*, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS and World Health Organisation, 2009.

Litteratur

Dodillet, Susanne, *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Vertigo, Göteborg: Göteborgs universitet, 2009, Stockholm, 2009

Jakobsson, Niklas och Kotsadam, Andreas, *The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Trafficking for Sexual Exploitation*, Working Papers in Economics No. 458, University of Gothenburg, 2013.

Korling, Fredric och Zaboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*, Upplaga 1:4, Studentlitteratur, Lund, 2013

Levy, Jay och Jakobsson, Pye, *Sweden's abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden's sex workers*, Criminology and Criminal Justice, 2014

Månsson, Sven-Axel, *Prostitution: Aktörerna, relationerna och omvärlden*, Upplaga 1:1, Studentlitteratur, Lund, 2018

Elektroniska källor

RFSL, ”RFSL om sex mot ersättning”,
<<https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>>, besökt 2019-11-15.

